

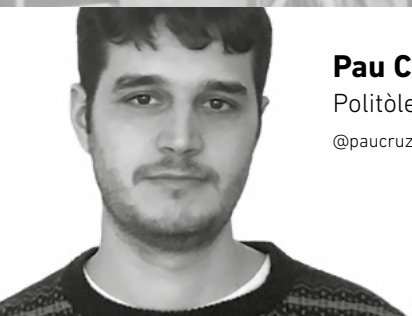
connexions

Les pràctiques laborals com un element de la precarietat juvenil

vista prèvia >

Les pràctiques laborals són una eina que ha de permetre a les persones joves poder guanyar experiència i fer el trànsit entre l'etapa formativa i la laboral. A priori. Perquè massa vegades s'utilitza aquesta modalitat com a tapadora d'explotació juvenil, de precarització del treball i utilització de mà d'obra barata. Blindar les pràctiques laborals és una de les accions necessàries per acabar amb la precarització del jovent.

Pau Cruz

Polítleg i jurista

@paucruztrullas

Les persones joves ens trobem immersos en una profunda situació de precarietat provocada per la incertesa de no trobar feina o la inseguretat que les feines que trobem són inestables, parcials, temporals o en condicions d'explotació. Una situació que hauria de fer saltar les alarmes en qualsevol estat que es pretengui social i democràtic i propugni la igualtat d'oportunitats per a tota la ciutadania.

Segons dades de l'Estat de la Joventut 2021¹ i de l'Informe Anual del Treball Juvenil a Catalunya 2021,² les condicions de treball de les persones joves són preocupants. La taxa d'ocupació és del 46%, és a dir, menys de la meitat de les persones joves en edat de treballar tenen una feina. La parcialitat és del 27%, la temporalitat del 49% i l'atur un 22%. Totes aquestes xifres són el doble entre les persones joves —dels 16 als 29 anys— que en el tram d'edat superior —dels 30 als 65 anys—, a excepció de la taxa d'ocupació que és

gairebé la meitat. En les persones no joves, més concretament, la temporalitat és del 20%, la parcialitat del 13%, l'atur un 11% i la taxa d'ocupació un 77%.

També és important tenir present, contra el que es vol fer creure a vegades, que la situació de les persones joves no ha estat sempre aquesta. Amb anterioritat a la crisi econòmica del 2008, la situació era substancialment millor. I malgrat que la població entre els 30 i els 65 anys ha millorat la seva situació, les condicions de precarietat en l'àmbit laboral de les persones menors de 30 anys han esdevingut estructurals. Així, al 2007, la temporalitat era del 42,3%, la parcialitat era del 16%, l'atur era del 9,7% i la taxa d'ocupació era del 65,4%. Si bé és cert que la temporalitat es manté en condicions similars, empitjorant de forma tímida, la parcialitat, l'atur o l'ocupació han empitjorat greument i no s'han recuperat.³

A més, si ens fixem en els salaris, mentre que per les persones majors de 30 anys la mitjana salarial es troba en els 26.000 euros anuals, les persones joves assalariades cobren de mitjana 18.000 euros anuals, una situació que empitjora en el tram d'edat dels 16 als 25 anys fins als 13.000 euros anuals, esdevenint de forma exacta la meitat del que cobra de mitjana un assalariat en el rang d'edat dels 30 als 65 anys. Una altra dada que reflecteix la precària situació del jovent és que el 34,2% del qui tenen titulacions postobligatòries i estan ocupats estan treballant en feines que requereixen una qualificació inferior de la que havien assolit, és a dir, es troben en situació de sobrequalificació.

Tanmateix, la situació de precarietat del jovent no es limita a l'àmbit laboral, sinó que el transcendeix en tots els àmbits de la seva existència. Així, la precarietat és present en tots els aspectes de la vida d'una persona jove: el laboral, sí; però també en la salut, l'educació, l'habitatge o la participació política.

D'aquesta manera, la precarietat a la qual es troba immersa la joventut

1 OBSERVATORI CATALÀ DE LA JOVENTUT, *Estat de la Joventut 2021*.

2 OBSERVATORI DEL TREBALL I MODEL PRODUCTIU, *Informe anual del treball juvenil a Catalunya 2021*.

3 Alguns autors consideren, però, que s'ha configurat un «model de treball juvenil precari» que no es limita a períodes de crisi, sinó que ha esdevingut estructural. Veure SANTAMARIA LÓPEZ, «Jóvenes, crisis y precariedad laboral una relación demasiado larga y estrecha».

Les pràctiques laborals mai no havien tingut el protagonisme del que gaudeixen actualment com un mecanisme inevitable per inserir-se en el mercat de treball

és total. Per exemple, pel que fa a l'habitatge, observem que només un 17% de les persones entre 16 i 29 anys estan emancipades —quan al 2007 era un 32%— o que per emancipar-se en solitari una persona jove hauria de destinar de mitjana més del 70% dels seus ingressos. I és que si prestem atenció a les condicions materials de les persones joves constatem com el risc de pobresa o exclusió social —índex AROPE— és del 29,4%. O, en relació amb la salut mental, veiem com un 30% del jovent de l'Estat espanyol han patit símptomes de trastorn mental entre el 2021-2022,⁴ el risc de depressió severa és del 6,1% o que el suïcidi és la primera causa de mort entre persones joves a Catalunya.⁵

La participació juvenil també s'ha vist afectada. Malgrat que en xifres un 78,9% del jovent participa en manifestacions i un 77,1% participa electoralment, la participació en partits o grups polítics és únicament del

3,7% i en associacions del 28,5%. I a nivell valoratiu l'interès per la política se situa al 47% i la satisfacció amb el funcionament de la democràcia és tan sols del 24,7%.

La precarietat impacta de forma integral sobre les persones joves i les nostres vides. No és només que ens trobem davant un mercat de treball desregulat, els efectes nocius dels quals ens afecten especialment, sinó que estem davant un model de precarietat que desplega els seus efectes extensament en tots els àmbits de la nostra vida.⁶ La precarietat no és un simple problema de males condicions de treball, sinó que s'incrusta en la biografia de les persones joves i la defineix.⁷ Una «precarietat biopolítica» que és un element central de la nostra vida i que es consolida com un dels elements nuclears del capitalisme neoliberal.⁸

És important que tinguem present que els efectes d'aquesta precarietat

són summament perjudicials. Les devastadores conseqüències de la inseguretat i la precarietat laboral són, entre altres, dolències cardíaques, símptomes múscul-esquelètics —dolor cervical, limitació de la mobilitat, inflamació, contractures musculars i entumiment—, cansament, malestar psicològic o depressió en diferents formes i gravetat.⁹

És innegable, doncs, que les persones joves vivim immerses en la precarietat. Un dels elements que contribueix a augmentar-la, o com a mínim mantenir-la i perpetuar-la, és l'existència de les pràctiques laborals, que constitueixen un dels elements essencials de l'actual conjuntura.

Les pràctiques laborals modalitat no són un invent nou; fa molts anys que existeixen. No obstant, mai no havien tingut el protagonisme del que gaudeixen actualment com un mecanisme inevitable per inserir-se en el mercat de treball del que el jovent

4 SANMARTÍN (et al.), *Barómetro Juvenil 2021. Salud y bienestar: Informe Sintético de Resultados*.

5 CONSELL NACIONAL DE JOVENTUT DE CATALUNYA. *Encarem el suïcidi juvenil: orientacions i eines per entitats juvenils*.

6 SANTOS; MUÑOZ, «Más allá de la precariedad laboral. Los nuevos rasgos de la precariedad juvenil».

7 *Ibidem*.

8 SANTOS; MUÑOZ, «Más allá de la precariedad laboral. Los nuevos rasgos de la precariedad juvenil».

9 LASHERAS-DÍEZ (et al.), «Nuevos retos laborales en los trabajadores/as jóvenes: formación académica e incertidumbre laboral en menores de 30 años».

Malgrat els amplis consensos al voltant de la importància de les pràctiques, existeixen seriosos dubtes sobre la seva qualitat actualment

no podem fugir.¹⁰ Un creixement vertiginós que dilata, en condicions de precarietat, l'entrada de les persones joves al mercat de treball.

Aquest és un mètode que es troba estretament vinculat amb la mercantilització de l'educació, en auge en els últims temps, amb especial focus en l'ensenyament postobligatori, sobretot l'universitari. Les universitats, i els centres educatius en general, han de posar-se al servei del capital. L'objectiu principal ja no és la transmissió de coneixement, sinó generar treballadors preparats per entrar al mercat.

Les pràctiques laborals són la frontissa entre la formació i el treball. Una fórmula mixta que permet adquirir experiència laboral posant en pràctica els coneixements adquirits durant l'etapa formativa, consolidant-los vivencialment i facilitant la transició al mercat de treball. El que podria resultar una experiència molt profitosa que millori la incorporació

dels joves al mercat de treball, per desgràcia, sovint acaba esdevenint una experiència d'explotació i abús.

Les pràctiques laborals, com a mínim a la teoria, tenen la potencialitat de completar la formació que el jovent ha adquirit i facilitar el seu accés al mercat de treball. Quan són de qualitat desenvolupen un paper important a l'hora de fer de pont entre educació i feina, en particular en contextos de crisi, com l'actual, esdevenint un trampolí al treball estable i de qualitat.¹¹

No obstant, i malgrat els amplis consensos al voltant de la importància de les pràctiques, existeixen seriosos dubtes sobre la seva qualitat actualment. La insuficiència dels continguts formatius, la inadequació de les condicions de treball, l'encadenament de períodes de pràctiques o la substitució de treballadors reals són més norma que excepció.¹²

En síntesi, la funció de les pràctiques laborals consisteix a adquirir experiència pràctica que trenqui el cercle viciós en què el jovent no és contractat perquè no té experiència i no té experiència perquè no és contractat.¹³ Si bé és cert que les pràctiques laborals tenen per finalitat ser un complement dels estudis cursats que millorarà la formació a través d'una experiència pràctica i farà guanyar opcions d'accedir a una feina,¹⁴ la realitat és que acaben sent un instrument de formació per a futurs treballadors que es fonamenta en la reducció de drets sociolaborals a canvi d'experiència professional.

No són poques les veus que alerten que les pràctiques sovint acaben sent un fórmula més del capitalisme neoliberal per millorar beneficis empresarials a costa de retallar drets laborals. Així, es critiquen els abusos en les pràctiques tals com la inadequació de les tasques o la inexistència d'expectatives laborals futures,¹⁵

10 ESCUDERO RODRÍGUEZ, «Las prácticas no laborales y las becas como mecanismos para favorecer la transición de la formación al empleo de los jóvenes: entre la preparación para la inserción laboral y el abuso».

11 *Ibidem*.

12 ESCUDERO RODRÍGUEZ, «Las prácticas no laborales y las becas como mecanismos para favorecer la transición de la formación al empleo de los jóvenes: entre la preparación para la inserción laboral y el abuso».

13 ÁLVAREZ CUESTA, «Becas no laborales como mecanismo de empleabilidad de los jóvenes».

14 *Ibidem*.

15 SANTAMARIA LÓPEZ, «Jóvenes, crisis y precariedad laboral: una relación demasiado larga y estrecha».

El que es presentava com una fórmula per millorar l'ocupabilitat de les persones joves es demostra, més sovint del que hauria, com un mètode de frau empresarial

la substitució de treballadors reals per treballadors en pràctiques —o fins i tot estudiants en pràctiques—, pràctiques laborals sense remunerar, baixa qualitat del contingut formatiu, condicions de treball inadequades o llargues jornades laborals;¹⁶ o també l'ús de treballadors en pràctiques com a mà d'obra barata o gratuïta, la realització de funcions de menor qualificació, jornades laborals excessives, manca de prevenció de riscos laborals i inseguretat o una duració excessiva del període de pràctiques.¹⁷

En definitiva, les pràctiques laborals es caracteritzen en termes generals per la seva precarietat. Per una banda, per la generalitzada situació de precarietat laboral; i, per l'altra, perquè no existeix una efectiva inserció en el mercat de treball després del període de pràctiques.¹⁸

16 SANZ DE MIGUEL, «Falsos autónomos y falsos becarios: una aproximación institucional al caso español».

17 ESCUDERO RODRÍGUEZ, «Las prácticas no laborales y las becas como mecanismos para favorecer la transición de la formación al empleo de los jóvenes: entre la preparación para la inserción laboral y el abuso».

18 HERNANDO ESPADA, «Becas y prácticas no laborales como vía de inserción en el mercado laboral: ¿exclusión social?».

Aquesta última qüestió és especialment problemàtica. Ja sigui perquè moltes persones joves es veuen abocades a repetir l'experiència de pràctiques, pel trencament del vincle amb l'empresa on estaven o per l'abandonament per les males condicions de treball o l'escassa remuneració, en origen cal recordar, la raó de ser de les pràctiques laborals és l'adquisició d'experiència i la inserció en el mercat de treball. Es desvirtua l'essència de les pràctiques laborals si l'únic que s'aconsegueix és forçar al jovent a pitjors condicions laborals sense cap contrapartida a canvi.

El que es presentava com una fórmula per millorar l'ocupabilitat de les persones joves, es demostra, més sovint del que hauria com un mètode de frau empresarial pels beneficis que suposa per les empreses en matèria laboral i de seguretat social o pel deteriorament de la formació que teòricament porta associada.¹⁹

La baixa qualitat de les pràctiques laborals és un repte que cal afron-

19 SANTAMARIA LÓPEZ, «Jóvenes, crisis y precariedad laboral una relación demasiado larga y estrecha».

tar amb urgència. Una situació que s'accentua en les grans empreses, les quals recorren a aquesta fórmula per suplir treballadors de baixa per malaltia o de vacances,²⁰ o en estats en els que el volum d'aturats és més elevat i les condicions laborals de les persones joves són més precàries que les de la resta de població assalariada,²¹ com malauradament succeeix a l'Estat espanyol.

L'ús abusiu de les pràctiques laborals comporta greus conseqüències. A nivell dels empresaris, perquè fomenta un model neoliberal de reducció de despeses a costa dels més desafavorits i la competència deslleial cap a les empreses que sí compleixen amb la legalitat, generant incentius perquè deixin de fer-ho. I per la banda dels treballadors perquè constitueix un sistema de relacions laborals en què es nega al jovent alguns dels seus drets laborals més bàsics —salari mínim, vacances, atur, limitacions de jornada i

20 ESCUDERO RODRÍGUEZ, «Las prácticas no laborales y las becas como mecanismos para favorecer la transición de la formación al empleo de los jóvenes: entre la preparación para la inserción laboral y el abuso».

21 *Ibidem*.

La precarització es converteix en un objectiu desitjat o, com a mínim, assumit, tolerat i permès com l'evolució necessària de la normativa laboral i la pràctica empresarial

descansos, dret a vaga, baixa mèdica o dret a sindicació— i se'ls imposa unes condicions de precarietat molt difícils d'evitar tractant-se de la part dèbil de la relació i que té un escàs poder de negociació.

En aquest sentit, també és molt perillós que desapareguin les proteccions socials més bàsiques en la finalització de la relació laboral —o el que hauria de ser-ho. Es garanteix la plena flexibilitat en el contingut de les condicions de treball, però no només això, sinó que quan aquesta acaba no hi ha l'adequada protecció causal i econòmica.²² Entre altres, no hi ha indemnització ni tampoc atur.

A més, els abusos en les pràctiques laborals, no només les desnaturalitzen, sinó que desvirtuen institucions importants el dret del treball. En ocasions les pràctiques laborals passen a ocupar el lloc que correspondria al període de prova,²³ esdevenint un procés de selecció llarg i incert. Una

22 ESCUDERO RODRÍGUEZ, «Las prácticas no laborales y las becas como mecanismos para favorecer la transición de la formación al empleo de los jóvenes: entre la preparación para la inserción laboral y el abuso».

23 Ibidem.

problemàtica compartida amb l'ús fraudulent de la contractació temporal que redueix drets laborals amb la creació encoberta del sistema de prova de treballadors que s'allarguen en el temps de forma excessiva i brutal.

Les pràctiques laborals a les quals es veuen abocades les persones joves per tal d'aconseguir inserir-se en el mercat de treball, i com això constitueix un dels principals elements de precarietat del jovent, no pot desvincular-se dels discursos neoliberals que imperen des de finals de la dècada de 1980.

Actualment ens trobem en un paradigma en el qual la flexibilització, el que en paraules més honestes es denomina reducció de drets laborals, s'afirma inqüestionablement com el camí necessari per a la creació de llocs de treball, sota la màxima que és millor un treball precari que no pas no tenir treball. D'aquesta manera, la precarització es converteix en un objectiu desitjat o, com a mínim, assumit, tolerat i permès com l'evolució necessària de la normativa laboral i la pràctica empresarial.²⁴

24 GUAMÁN HERNÁNDEZ; LORENTE CAMPOS,

És el mateix esquema en el qual és lícit aprofitar-se dels col·lectius més vulnerables que per la seva situació de precarietat tenen menys capacitat negociadora o debilitat contractual. La conseqüència és evident: condicions laborals nefastes, pitjors condicions salarials i contractuals, desprotecció, vulneració de drets...

Un paradigma ideològic en el qual es persegueix una falsa llibertat destruint totes les proteccions socials i s'idolatra la manca de seguretat. És en aquest escenari basat en pitjors condicions laborals i que es pretenen que signifiquin més llibertat, quan en realitat amaguen el que en realitat són: una falsa autonomia individual que augmenta el poder negociador de les classes dominants i redueix les poques proteccions de les classes desfavorides.

Així, les pràctiques laborals esdevenen una peça més de l'engranatge que converteix les persones joves en un nou exèrcit industrial de reserva. En els sistemes capitalistes, seguint

«Precarización Laboral y Beneficio Empresarial: Estrategias de Explotación del Nuevo Milenio».

Un altre tret dels discursos neoliberals que es troba íntimament vinculat amb la qüestió de les pràctiques laborals és la idea del capital humà

a Karl Marx (1818-1881),²⁵ observem l'existència estructural d'una part de la població que resulta excedentària com a força de treball respecte a les necessitats d'acumulació de capital. Una part de la població que és utilitzada per empitjorar les condicions de treball sota la idea que, si no les acceptes tu, hi haurà algú que, per desesperació, es veurà disposat a acceptar-les.

Avui en dia, les persones joves hem esdevingut un nou exèrcit de reserva del qual les pràctiques laborals constitueixen un element cabdal de la nostra precarietat. Els elevats índex d'atur, pobresa, parcialitat o temporalitat ens empenyen a la realització de pràctiques laborals en condicions que no són en absolut desitjables, desesperats per obtenir una experiència laboral que faci possible la nostra inserció en el mercat de treball.

El jovent formem, doncs, un ingent exercit de reserva de mà d'obra, i per tant de força de treball susceptible de mínimes condicions de treball. Una situació que suposa una dualitat

zació radical de la força de treball en la mesura que no es regularitza la situació dotant-nos de drets laborals en condicions d'igualtat amb la resta de treballadors.²⁶ Una realitat que amaga relacions laborals mal remunerades, aprofitant-se de la necessitat.²⁷

La flexibilització exigida pel mercat de treball neoliberal obliga les persones joves a l'adaptació a contextos precaris i incerts.²⁸ Un discurs disciplinari que ens responsabilitza del nostre futur laboral, quan en bona mesura és una situació que escapa del nostre control,²⁹ i fa que ens veiem a nosaltres mateixos com els únics responsables de la pròpia probabilitat —o no— d'accedir al mercat de treball. Un desequilibri entre el que creiem controlar i el que realment depèn de nosaltres que

comporta processos de frustració que afecten de manera negativa la salut mental del jovent.³⁰

Aquesta situació presenta diferències de classe. Mentre els joves universitaris de classe mitjana qüestionen els processos formatius que no els asseguruen un lloc de treball estable i de qualitat, i que amenacen el seu estatus social contràriament a l'ideal meritocràtic divulgat pel neoliberalisme; els joves de classe treballadora han desenvolupat una vivència de la precarietat individualista i fatalista en la qual es responsabilitzen de la situació per no haver seguit amb els seus estudis.³¹

Un altre tret dels discursos neoliberals que es troba íntimament vinculat amb la qüestió de les pràctiques laborals és la idea del capital humà, segons el qual cada individu és propietari i responsable d'un capital que ha de cuidar i fer atractiu, ajus-

26 GUAMÁN HERNÁNDEZ; LORENTE CAMPOS, «Precarización Laboral y Beneficio Empresarial: Estrategias de Explotación del Nuevo Milenio».

27 ÁLVAREZ CUESTA, «Becas no laborales como mecanismo de empleabilidad de los jóvenes».

28 LASHERAS-DÍEZ (et al.), «Nuevos retos laborales en los trabajadores/as jóvenes: formación académica e incertidumbre laboral en menores de 30 años».

29 Ibídem.

30 LASHERAS-DÍEZ (et al.), «Nuevos retos laborales en los trabajadores/as jóvenes: formación académica e incertidumbre laboral en menores de 30 años».

31 GIL RODRÍGUEZ; RENDUELES, «Entre el victimismo meritocrático y la resignación. Dos percepciones antagónicas de la precariedad juvenil en España».

25 MARX, *El capital. Crítica de la economía política*.

Les pràctiques laborals encobreixen veritables contractes de treball i són utilitzades per eludir la normativa laboral o de seguretat social, esdevenint una via d'explotació de mà d'obra barata

tar-lo a les necessitats del mercat i les empreses, i saber vendre'l per obtenir-ne un rendiment.³² És a dir, en aquesta nova realitat, no hi ha treballadors que venen la seva força de treball als capitalistes que posseeixen els mitjans de producció, sinó que tots som capitalistes que hem de saber rendibilitzar el nostre capital.

Les pràctiques laborals, doncs, són un destí obligatori per acumular mèrits i experiència, visibilitzar-se, acreditar-se, crear un perfil professional i una xarxa de contactes. Necessitats i inquietuds que creen una abundant mà d'obra propensa al treball gratuït, interpretat pel jovent com una inversió que completa la formació i prepara el terreny per a l'accés competitiu al mercat de treball. Un salari en diferit que es concretarà en el futur.³³

El reconeixement s'interpreta com un element més de la remuneració que justifica renunciar a drets laborals, salaris dignes o condicions de treball adequades així com la

predisposició a l'autoexplotació. En aquest marc, per les organitzacions empresarials³⁴ el valor de les pràctiques laborals és concedir al jovent sense experiència professional l'oportunitat de desenvolupar les tasques d'un treballador, assumint el risc que el rendiment o la productivitat no seran els mateixos, i a canvi es redueixen les proteccions socials, drets laborals i condicions de treball que suposen una despesa per a l'empresa. Aquesta situació contradiu de forma oberta i descarada l'esperit i la finalitat de les pràctiques laborals.

Una forma d'actuar que es veu legitimada pels discursos que troben la causa de l'atur juvenil en els dèficits en la formació i la falta d'experiència. Una situació incomprendible si tenim en compte que les dades afirmen amb claredat que mai hi ha hagut uns nivells formatius tan elevats com els actuals o unes xifres de sobrequalificació similars. D'aquesta manera, les pràctiques laborals desplacen les despeses en formació que anteriorment havien d'assumir les

empreses cap als nous treballadors, que seran ara els responsables de formar-se i d'assumir-ne el cost.³⁵

En moltes ocasions, les pràctiques laborals encobreixen veritables contractes de treball i són utilitzades per eludir la normativa laboral o de seguretat social, esdevenint una via d'explotació de mà d'obra barata que substitueix treballadors reals.³⁶ Les empreses, interessades en obtenir una força de treball que presti els seus serveis a qualsevol preu recorren a aquest tipus de fórmules contractuals que comporten l'acceptació de la inestabilitat del treball com a sistema. Un creixent interès per la irregularitat i el frau que no només precaritza l'accés al treball de les persones joves, sinó que té conseqüències en la igualtat d'oportunitats o el deteriorament de les condicions laborals dels treballadors, subjectes a la competència i pressió de relacions més flexibles i barates.³⁷

32 SANTOS; MUÑOZ, «Más allá de la precariedad laboral. Los nuevos rasgos de la precariedad juvenil».

33 Ibidem.

34 SANZ DE MIGUEL, «Falsos autónomos y falsos becarios: una aproximación institucional al caso español».

35 SANZ DE MIGUEL, «Falsos autónomos y falsos becarios: una aproximación institucional al caso español».

36 SÁNCHEZ RODAS, «Formas no laborales de inserción de los jóvenes en el mercado de Trabajo».

37 ÁLVAREZ CUESTA, «Becas no laborales como mecanismo de empleabilidad de los jóvenes».

La primera llei social és la que garanteix a tots els membres de la societat els mitjans per existir

Conclusió

Com hem pogut veure, les pràctiques laborals, malgrat tenir la potencialitat de ser un element que serveixi per millorar coneixements, adquirir competències i habilitats i complementar la formació de les persones joves, han acabat esdevenint una font de precarietat, abusos i arbitrarietats per part de les empreses.

Aquesta situació és incompatible amb els valors republicans més bàsics. Per als republicans democràtics, que reivindicuem la tríada de llibertat, igualtat i fraternitat, no hi ha haurà emancipació en condicions de dominació. I les persones joves estarem dominades mentre les nostres condicions de treball i de vida siguin les actuals.

Contra el que repeteixen fins a la societat els discursos neoliberal, la llibertat no és l'absència d'interferència arbitrària, el que s'adscriuria en una concepció negativa de la llibertat. La llibertat no és això, o com a mínim no és només això. La llibertat republicana³⁸ exigeix més

que l'absència d'interferència: aspirem a la no-dominació. L'absència de dominació, sigui econòmica, política o social; pública o privada; horitzontal o vertical; és el que ens permet avançar en el camí de l'emancipació.

La primera llei social és la que garanteix a tots els membres de la societat els mitjans per existir.³⁹ Les pràctiques laborals constitueixen un element més de la precarietat juvenil i també de la seva dominació. Des del republicanisme hem de defensar un model de treball juvenil que no sigui precari i que permeti l'emancipació de les persones joves en condicions de dignitat. ■

38 PETTIT, *Republicanism: Una teoria sobre la llibertat y el gobierno*.

39 DOMÈNECH, «El eclipse de la fraternidad: una revisión republicana de la tradición socialista».

■ Bibliografía

ÁLVAREZ CUESTA, Henar. «Becas no laborales como mecanismo de empleabilidad de los jóvenes». A *Anuario IET de Trabajo y Relaciones Laborales*, núm. 6, pàg. 7-23, 2019.

CONSELL NACIONAL DE JOVENTUT DE CATALUNYA. *Encarem el suïcidi juvenil: orientacions i eines per entitats juvenils*. Barcelona: CNJC, 2020.

DOMÈNECH, Antoni. «El eclipse de la fraternidad: una revisión republicana de la tradición socialista». Madrid: Akal, 2019.

ESCUADERO RODRÍGUEZ, Ricardo. «Las prácticas no laborales y las becas como mecanismos para favorecer la transición de la formación al empleo de los jóvenes: entre la preparación para la inserción laboral y el abuso». A *Jóvenes y empleo. Una mirada desde el derecho, la sociología y la economía*, pàg. 61-84, 2016.

GIL RODRÍGUEZ, Héctor; RENDUELES, César. «Entre el victimismo meritocrático y la resignación. Dos percepciones antagónicas de la precariedad juvenil en España». A *Cuadernos de Relaciones Laborales*, núm. 37 (1), pàg. 31-48, 2019.

GUAMÁN HERNÁNDEZ, Adoración; LORENTE CAMPOS, Raúl. «Precarización Laboral y Beneficio Empresarial: Estrategias de Explotación del Nuevo Milenio». A *Revista Internacional y Comparada de Relaciones Laborales y Derecho del Empleo*, vol. 3, núm. 2, pàg. 77-94, 2015.

HERNANDO ESPADA, David. «Becas y prácticas no laborales como vía de inserción

en el mercado laboral: ¿exclusión social?». A *Lan harremanak: Revista de relaciones laborales*, núm. 32, pàg. 358-372, 2015.

LASHERAS-DÍEZ, Héctor Fèlix (et al.). «Nuevos retos laborales en los trabajadores/as jóvenes: formación académica e incertidumbre laboral en menores de 30 años». A *Encrucijadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales*, núm. 15, 2018.

MARX, Karl. *El capital. Crítica de l'economia política*. Barcelona: Tigre de paper, 2018.

OBSERVATORI CATALÀ DE LA JOVENTUT. *Estat de la Joventut 2021*. 2022.

OBSERVATORI DEL TREBALL I MODEL PRODUCTIU. *Informe anual del treball juvenil a Catalunya 2021*. 2022.

PETTIT, Philip. *Republicanism: Una teoria sobre la llibertat y el gobierno*. Barcelona: Paidós, 1997.

SÁNCHEZ RODAS, Cristina. «Formas no laborales de inserción de los jóvenes en el mercado de Trabajo». A *Retos del Derecho del Trabajo frente el desempleo juvenil: Jornadas universitarias andaluzas de derecho del Trabajo y relaciones laborales*, pàg. 173-217, 2013.

SANMARTÍN, Anna (et al.). *Barómetro Juvenil 2021. Salud y bienestar: Informe Sintético de Resultados*. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud, Fundación FAD Juventud. 2022.

SANTAMARIA LÓPEZ, Elsa. «Jóvenes, crisis y precariedad laboral: una relación demasiado

larga y estrecha». A *Encrucijadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales*, núm. 15, 2018.

SANTOS, Antonio; MUÑOZ, David. «Más allá de la precariedad laboral. Los nuevos rasgos de la precariedad juvenil». A *Gaceta sindical: reflexión y debate*, núm. 29, pàg. 235-252, 2017.

SANZ DE MIGUEL, Pablo. «Falsos autónomos y falsos becarios: una aproximación institucional al caso español». A *Cuadernos de Relaciones Laborales*, núm. 37, pàg. 67-89, 2019.